

Z nové literatury

Vladimír Procházka, *Velkomoravská říše a vývoj politické organizace u slovanských národů*, Právník 102, Praha 1963, s. 775—793.

Studie má dvojí poslání: vyrovnat se s neujasněnou dosud problematikou kvalifikace velkomoravského zřízení a dát tak potřebnou oporu obecné historii, archeologii a ostatním historickým disciplínám, na druhé straně pak podat právníkům-nehistorikům přehled nejnovějších výsledků těchto vědních oborů. Tento přehled podává autor v 10 kapitolách: 1. Význam velkomoravské říše. 2. Problémy povahy politické organizace Velké Moravy. 3. Politická organizace do doby velkomoravské. 4. Velká Morava a Čechy. 5. Vývoj vlastní Moravy. 6. Územní expanze velkomoravské říše. 7. Společenské a státní instituce velkomoravské říše. 8. Velká Morava a raně feudální stát u slovanských národů. 9. Velká Morava a *Zakon sudnyj ljudem*. 10. Závěry. — Právněhistorickým rozбором velkomoravské problematiky zjišťuje autor, že tento politický útvar představuje „spojení nejpozdější vrstvy rozložené společnosti rodové s nejstarší vrstvou raně-feudálního státu“. Podle autora rostla tu feudální společnost, nebyl však ještě plně vybudován raně feudální stát; nedošlo ještě k dokonalému oddělení tříd a nevyvinula se ještě úplně centrální vláda. Základ politické organizace netvořila síť feudálních patrimonií, nýbrž velká města řemeslnicko-obchodní povahy. Za příznaky nižších politických forem pokládá autor uvádění okolních politických celků v poplatnost, někdy jen jednorázový výkup, roční vybírání daně na vlastním území a dozvuky staré soustavy županské. Zesilování prvků feudálních vidí naproti tomu v růstu velmožských center, družině, existenci úředníků a samostatné zahraniční politice velkomoravské říše. Na příkladě *Zakona sudného ljudem* ukazuje autor, že i v oblasti právní kultury měla Velká Morava primát mezi Slovany.

Bulín

Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310—1526 — Katalog, sestavil Rostislav Nový, Praha 1963, *Acta Universitatis Carolinae philosophica et historica* 4, str. 207.

Historickému bádání o vývoji českých měst není dosud stále ještě věnována taková pozornost, jakou by si bezpochyby zasloužilo. Je proto třeba tím spíše uvítat publikaci, jež se jistě stane vítanou pomůckou k heuristickému výzkumu v dotčené oblasti. Nového katalog městských knih je výsledkem práce, jež byla zahájena před řadou let z podnětu akademika Vojtěška a která pak pokračovala v plné šíři zejména po druhé světové válce. Jak patrně z názvu knihy, jde o soupisový katalog, jenž přináší nejdůležitější kodikologické a literární údaje (pohříchu s četnými tiskovými chybami) o všech městských knihách dochovaných v Čechách a na Moravě z dotčeného časového úseku; vedle toho klade si

však práce za cíl podat i všeobecné zhodnocení povahy městských knih jako pramene pro poznání městského života, který má svou osobitou povahu a výrazné znaky, jež jej odlišují od jiných pramenů podobného druhu. Toto poslání splňuje úvodní studie, kterou autor předal vlastnímu soupisu. Její závěry mají dobrou informativní hodnotu, zevrubně shrnují výsledky dosavadního bádání a pokoušejí se podat i několik nových souborných pohledů na otázky diplomatické klasifikace městských knih. Právní historik tu nejvíce ocení výklad o vzájemném poměru soudních a radních knih, jakož i o vývojových tendencích v městské správě a soudnictví, jež toto třídění kryje.

Urfus

Historia universitatis Carolinae Pragensis, 1963, Tomus IV., Fasc. 2, Acta Universitatis Carolinae, str. 176.

Ústav pro dějiny Karlovy university pokračuje v systematickém zpracovávání jednotlivých dílčích problémů historického vývoje pražského vysokého učení. Řadu významných příspěvků s touto tematikou přináší i sborník vydaný v r. 1963.

Počet studentů a učitelů na pražské universitě, jejich národnostní a sociální původ zjišťují ve své „Studii k dějinám University Karlovy v letech 1433—1622“ Fr. Šmahel a Miroslav Truc. Podrobným studiem za použití statistické metody došli autoři k závěrům, mnohdy překvapujícím, které vrhají nové pohledy na naše stavovské právníctví a právnické vzdělání vůbec. To platí zejména o zjištění, která přináší studie o počtu a původu českých studentů na zahraničních vysokých školách (str. 41). Jejich výsledky, shrnuté v přehledné statistické tabulky (str. 47—52) budou napříště nepostradatelnou pomůckou každému badateli na tomto úseku.

Cenným příspěvkem k dějinám politických ideologií je stručná, avšak neobyčejně ilustrativní studie K. Kučery „Raně osvícenský pokus o reformu pražské university“. Na konkrétním rozboru situace na pražské universitě, zvláště pak rozbořem dosud poměrně nedostatečně osvětleného reformního plánu Petra Theodora Birelliho, dochází autor k závěrům, které v mnohém doplňují poznatky, které o pronikání osvícenství na pražskou universitu přinesla dosud naše literatura. Pro právního historika je Kučerova studie cenná především rozbořem Birelliho memoranda o výuce práva na universitě, která znovu obohacuje naše znalosti této tematiky. Významné je ovšem i Kučerovo zkoumání osudů memoranda v byrokratickém soukolí absolutistického státu a jezuitských praktik, snažících se znemožnit úspěšný postup universitní reformy.

Příspěvkem věnovaným dějinám universitní hospodářské správy mezi třicetiletou válkou a tereziánskými reformami je stať J. Klaboucha „K dějinám hospodářství pražské university v 17.—18. století“. Význam jeho studie spočívá ve zjištění, že materiální obtíže university, nejen naší, ale i ostatních vysokých učení v Evropě, nepříznivě ovlivnily rozvoj evropské vzdělanosti. Neutěšenost hospodářské situace pražské university, demoralisující i profesorský sbor, se podstatně prohloubila, když hospodářství se dostalo do manufakturního stadia. Řešení bezvýchodné situace přineslo až financování university ze státního rozpočtu. Podstata právněhistorického přínosu Klabouchovy práce spočívá pak v osvětlení vztahů finančního orgánu českého státu — české komory k finanční správě university.

Další tři příspěvky zařazené do sborníku jsou věnovány dějinám dalších vědních disciplín na pražské universitě. Josef Polišenský zkoumá v stati „České dějepisectví předbělohorského období a pražská akademie“ význam české historické literatury v XVI. století a pokouší se o podání jejího souhrnného obrazu.

Josef Hanzal ve studii „Zemědělství na pražské universitě v letech 1775—1844“ zabývá se opomíjeným dosud úsekem universitních dějin, jehož pochopení umožní objasnit úlohu přírodních věd v hospodářském rozvoji země. Příspěvek k zdravotnickému významu pražské lékařské fakulty, zvl. v boji proti epidemiím, přináší stať R. Zadiny „K činnosti lékařské fakulty v XVIII. století“.

Malý

Jiří Klabouch, Muzejní rukopis „*Observationes super vindicias*“, a jeho význam v právní literatuře doby pobělohorské. Časopis Národního musea — oddíl věd společenských, roč. CXXXII, 1963, 2, str. 86—98.

Rozbor zapadlého rukopisu slavného profesora pražské právnické fakulty W. X. Neumanna z Puchholtze se stal autorovi podnětem, aby v stručné ale přesvědčivé zkratce podal výklad názorů na otázky právního poměru Čech k římské říši, jak se projevovaly v právníké pobělohorské publicistice. Jestliže do první třetiny 18. století převládalo v literatuře veřejného práva známé pojetí Melchiora Goldasta, jenž v službách habsburské politiky považoval český stát za součást i léno německé říše, umožnily dynastické obtíže s uplatněním kurfiřtského hlasu pro Marii Terezii jistou obranu českého státního práva, oživeného i účastí stavovské společnosti na kodifikaci nového zemského zřízení. Kruhy domácí inteligence tak získaly příležitost Goldastovu koncepci napadnout a vedle známého spisu strahovského opata M. Hermannna „*Vindiciae Bohemiae*“ z roku 1740 se prací J. Ch. Jordána přihlásila o slovo zvláště právnická fakulta. Uvedený rukopis Neumannův představoval závěrečné slovo v celé polemice a pražský profesor v něm shrnoval výsledky starší fakultní literatury pokud se postavení Čech k říši dotýkala. Autor příspěvku zjišťuje, že většina disertací vycházela z názorů Neumannových, jež uplatnil poprvé v tištěném komentáři k Schwederově učebnici z r. 1716. Zdůrazňoval v něm nezávislé postavení českých panovníků pro jejich neomezenou moc vůči poddaným i proto, že neuznávali říšskou jurisdikci. V nové práci z poloviny století doplnil tuto svou tezi odkazem na Pufendorfovo dělení feudálního poměru. Na rozdíl od Hermannna, jenž popíral, že by Čechy někdy představovaly říšské léno, Neumann lenní závislost pro období raného středověku uznával. Pro pozdější dobu však oba shodně zdůrazňovali nezávislé postavení českého království a náznaky lenní závislosti spatřovali jen v kurfiřtské a arcibiskupské hodnosti českého panovníka. Klabouchův článek proto právem nachází v jejich koncepci typický projev zemského vlastnictví feudální společnosti v 18. století.

Kučera

Hans Julius Wolff, *Das Justizwesen der Ptolemäer. Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antiken Rechtsgeschichte, Heft 44. München 1962. Str. X + 220.*

Autor, známý ve světové literatuře zejména svými pracemi z oboru papyrologie, práv řeckých a římského práva poklasického, předkládá v uvedené publikaci výsledky svého bádání o právním systému ptolemajského Egypta.

Kniha je rozdělena v pět kapitol, hlavní těžiště látky je obsaženo v kap. 2 [král jako soudce a suverénní činitel v soudnictví], kap. 3 [soudy] a kap. 4 [justice úřednická]. Závěrečná kapitola (pátá) shrnuje téze, podané v před-

chozích kapitolách, a po ní následuje dosti rozsáhlý rejstřík pramenů a rejstřík věcný (str. 203 až 220).

Zpracováním dané látky je kniha určena nesporně odborníkům. Pro méně zasvěcené bude činit určité obtíže zejména skutečnost, že mnohé je předpokládáno jako samozřejmé a výklad jde hned *in medias res*, a to především bezprostředním rozborem pramenů. Bohatá znalost těchto materiálů vede autora nejednou k tomu, že tam, kde přímého svědectví pramenů dosud není, sahá sám k vlastním dedukcím, nikoli nepřesvědčivým. Tak např. vidí v osobní králově jurisdikci původ pozdějšího soudu chrematistů (str. 13), vylučuje však královský soud jako soud instanční (str. 16). Vedle královské justice a smírčího soudnictví uvádí autor ještě zvláštní kategorii soudů, stojících mezi oběma těmito druhy soudnictví (str. 19 a d.). Pozornost věnuje rovněž soudnictví privilegiovaných měst (Alexandreis, Ptolemais, Naukratis), o němž je též málo přímých zpráv. Podrobněji se pak zabývá soudy národností (řecké dikasterion, egyptští laokrité, národnostně smíšené kolnodikion) a staví svou hypotézu o jejich periodizaci (str. 37 a n., 56 a n., 96 a n.). Zvláštní pozornost věnuje již zmíněným chrematistům (str. 64 až 89, a 190 a d., kde dokazuje, že od 2. pol. 2. stol. př. n. l. nastává jakési paušalizování v označování jednotlivých soudů a soudy chrematistů, že jsou míněny i pod termíny, které dříve označovaly jiné soudy).

Čtvrtou kapitolu spisu (str. 113 a 194) věnuje autor jurisdikci úřednické (zejm. správních úředníků). Zde se nejvíc přibližuje obvyklému členění na kategorie osob a oblastí práva (trestní — civilní).

Některé vývody autorovy by jistě mohly být podnětem k diskusi resp. kritice (tak např. kromě výše zmíněných jeho vlastních hypotéz i sama otázka tzv. „nároku na právní ochranu“ [str. 164 a d., 178], nebo závěr, že změny v soudnictví ptolemajského Egypta údajně probíhaly na podkladě volné dynamiky měnících se sociologických a politických podmínek (!) l. c. str. 201), avšak dílo samo je vysoké úrovně a záslužně doplňuje mezeru, trvajících v této oblasti již několik desetiletí.

Poláček

Derk B o d d e, Basic Concepts of Chinese Law: The Genesis and Evolution of Legal Thought in Traditional China. Proceedings of the American Philosophical Society 107 (1963), 5, str. 375—398.

Důkladná, promyšlená a jasně formulovaná studie, shrnující v dvanácti kapitolách vše podstatné: 1. účel a význam čínského práva, 2. právo, náboženství a hospodářství, 3. staré čínské teorie o původu práva, 4. nejstarší čínský „zákoník“, 5. konfuciánci a legisté, 6. konfuciánské pojetí li (ritů) a práva, 7. legisté a právo, 8. triumf legistů a zároveň konfucianizace práva, 9. říšské zákoníky jako objasnění k li, 10. synovská úcta, věrnost a lidskost v právu, 11. právo a kosmická harmonie, 12. závěr. Dodatek pojednává ještě o mytické osobnosti Koa Jao a jeho údajném vztahu k ranému čínskému právu.

Autor v úvodu vhodně srovnává čínské právo s jinými starověkými právními systémy a vidí jeho přednost v tom, že se vždy obešlo bez náboženského zakotvení svého původu i bez náboženské sankce, zároveň je však nijak neidealizuje a zdůrazňuje jeho vyhraněně třídní pojetí. V této souvislosti je pozoruhodná

kapitolka o souvislostech práva s filosofickými představami o kosmické harmonii, které však nejsou náhražkou náboženského pojetí práva.

Proti statickému pojetí v poslední Čchü Tchung-cuově práci (viz PhS IX, str. 318—321) zdůrazňuje Bodde historický vývoj práva, který však sám nastiňuje jen pro starověk, aniž se pokusil o celkovou periodizaci.

Pennsylvánská universita (autor je jejím profesorem sinologie) připravuje souhrnné přednášky o čínském právním myšlení i výběrový překlad do angličtiny kasuistické příručky 19. st. Sing-an chuej-lan, která může přispět k lepšímu poznání přechodu od tradičního čínského práva k modernímu. *Pokora*

Sybilie van der Sprekel, *Legal Institutions in Manchu China. A Sociological Analysis.* London School of Economics, Monographs on Social Anthropology No. 24. University of London, The Athlone Press 1962. Ss. VIII, 178.

Jak ukazuje podtitul knihy, nejde australské autorce přímo o dějiny práva za poslední čínské dynastie Čching (1644—1911), nýbrž o teorii tehdejšího právního řízení a zejména o jeho praxi. Ta může být tentokrát dost výjimečně podrobená zkoumání, protože mnoho evropských diplomatů bylo od 19. století nuceno zabývat se prakticky čínským právním řádem, jemuž se cizí zastupitelství v Číně celkem právem odmítala podřídit. Z tohoto hlediska je autorčin základní historicko-sociologický přístup správný i užitečný.

První dvě kapitoly jsou spíše teoretické povahy, protože studují důležité aspekty sociální struktury, jakož i teorii a funkci vlády, další dvě se zabývají systémem správy, a to jak po organizační, tak i po osobní stránce. Vlastnímu kodifikovanému právu a soudnímu řízení jsou s jistým oprávněním věnovány jen dvě menší kapitoly, které spíše shrnují výtěžky dosavadních prací a zařazují je do rámce výkladu. Konečně až dvě další kapitoly se dostávají k jádru věci: právní aspekty rodu a cechu — které ve většině právních případů menšího významu nahrazovaly státní soudní instituce — a místnímu i zvykovému právu. Devátá a desátá kapitola shrnují celou problematiku úvahou o celkovém právním systému a jeho účinnosti při udržování feudálního společenského pořádku.

Následuje pět instruktivních dodatků, věnovaných většinou překladům přísloví nebo jiných textů právního obsahu a ukázkám některých druhů smluv. Bibliografie je dost obsáhlá a velmi užitečná, protože cituje méně známé práce o sociologii práva různých států a lidských společnostech, neuvádí však též několik známých prací. Sinologu přijde vhod seznam použitých čínských znaků a každému uživateli celkový index.

Knihou potvrzuje na zkoumaném období závěry zjištěné odjinud, že totiž daleko větší oblasti práva než tomu bylo zvykem v jiných společnostech nebyly přímo záležitostí státu, nýbrž nižších samosprávných, ale zároveň často značně despotickejších jednotek, ať již příbuzenských nebo podle povolání. Velmi významnou úlohu hrálo proto i zvykové právo. Dále autorka zjišťuje, že právu nešlo o dosažení spravedlivého řešení, nýbrž o udržení daného pořádku jako samoúčelu, takže prakticky oba účastníci řízení — žalobce i obžalovaný — byli považováni za vinníky, protože dali podnět k porušení morálního řádu.

I z tohoto důvodu se řada postižených raději neuchylovala k soudu, stejně jako si evropské státy vynucovaly buď exteritorialitu nebo požadovaly „poevropštění“ čínského práva a soudnictví. I když vymáhání exteritoriality se často dělo

v nepřijatelných formách násilí a nátlaku, a i když vedlo k zakládání známých cizích settlementů, porušujících naprosto čínskou státní suverenitu, mělo opodstatnění v tehdejším čínsko-mandžuském právním řádu. Aniž by si autorka uvědomila souvislost, že revoluce 1911 nezměnila v podstatě společenský řád v Číně, zdůrazňuje, že zavedení zákoníků evropského typu v dvacátých letech zůstalo spíše záležitostí teorie než praxe.

Hlavní předností práce je tedy, že podává jak hrubý nástin právní a společenské situace v Číně právě v kritické době všeobecného přechodu od tradičních představ čínských k adaptaci či k plnému převzetí myšlenek evropských, tak i výstižně ukazuje důvody, které k tomu vedly. Kniha tedy může být užitečná i pro poměrně široký okruh čtenářů.

Pokora

Ferenczy Endre, Bevezetés az ékirásos jogtörténetbe. Bibliográfia. — Introduction to the history of cuneiform law. A bibliography. (A MTA Könyvtárának mikrokiadványai.) — (Micropublications of the Library of the Hungarian Academy of Sciences.) Budapest, 1962. 5 mikrolap.

Maďarská akademie věd přistoupila touto publikací k nové formě vydávání takových prací, které jsou určeny spíše pro počtem vymezenější okruh zájemců než pro širokou obec čtenářů. Na celkem 5 listcích formátu 12,3 cm X 8,7 cm je vměstnáno XI + 156 stran o rozměru tiskového zrcadla 13 X 8 mm (strana o 36 řádcích). Čtení je možno proto jen pomocí zvláštního přístroje nebo silně zvětšující lupy.

Autor úvodem upozorňuje na nutnost nahradit dílo San Nicolòovo „Beiträge zur Rechtsgeschichte im Bereiche der keilschriftlichen Rechtsquellen“, které dosud slouží jako základní informace ke studiu klínopisných práv, dílem, jež by odpovídalo dnešnímu stavu výzkumu. Proto předkládá speciální bibliografii v podstatě od roku 1931, kdy San Nicolòovo dílo vyšlo, do roku 1959 (rozdíl tří let do vydání autorovy práce — v r. 1962 — je ovšem opět velmi dlouhou dobou, jež snižuje její aktuálnost).

V podstatě se autorova práce rozpadá na část všeobecnou a tři oddíly zvláštní. Ve všeobecné části jsou zahrnuty skupiny týkající se základních děl o historii a monografií a státním zřízení a obyvatelstvu starověkého Předního Orientu, základních studií o právu a právních dějinách, encyklopedií, příruček a bibliografií (str. 20—35). První zvláštní oddíl přináší bibliografii, jež se vztahuje k Mezopotámii (Sumer a Akkad, období starobabylónské a staroasyrské s bibliografií o zákonech z Ešnunny a Lipit-Ishtarových; období 1. babylónské dynastie s bibliografií především o zákonech Chammurabiho; Elam; období staroasyrského práva s bibliografií tzv. kappadockých tabulek; Mari (str. 36—91). Druhý zvláštní oddíl se týká bibliografie středobabylónského a středoasyrského období (sem jsou pojaty údaje o období kasitském a tzv. kudurrech, o středoasyrské říši, o Chetitech, Churitech a pramenech z Nuzi, o Alalachu a Ugaritu, str. 92—123).

Úvod na počátku díla je psán anglicky, kratší úvody k jednotlivým dílům jsou maďarská; tím je do jisté míry omezena použitelnost této publikace, jež jinak podává přehledný bibliografický obraz dějin klínopisných práv (poněvadž dnes jsou známy různé oblasti Předního starého Orientu s odlišným právním uspořádáním mluvíme o klínopisných právech, nikoli o klínopisném právu, jak má autor).

Od uzavření autorovy bibliografie uplynulo pět let. V tomto období bylo vydáno velmi mnoho a velmi závažných publikací, které se zabývají hospodářskými a právními problémy starověkého Předního Orientu. Bylo by si proto přát, aby autorova publikace záhy byla následována druhým dílem, který by vyplnil tuto velmi citelnou mezeru a dovedl bibliografické údaje pokud možno up to date.

Klíma

Istorija gosudarstva i prava zarubežnych stran, I. (Otrokářský a feudální řád), Moskva 1963, str. 600.

Za redakce prof. P. N. Galanzy vyšlo s tímto názvem vysokoškolská učebnice předmětu, který u nás označujeme „Všeobecné“ nebo také „Světové dějiny státu a práva“. Vedle redaktora tvořili autorský kolektiv M. I. Sadagdar, prof. C. F. Kečekjan, I. D. Martysevič, N. A. Seleznev a Z. M. Černilovskij. V předmluvě se vysvětluje, proč už r. 1949 bylo označení předmětu „Všeobščaja istorija gosudarstva i prava“ opuštěno a nahrazeno napřed názvem „Dějiny státu a práva“ a nyní „Dějiny státu a práva zahraničních zemí“. Vedla k tomu skutečnost, že výklad v žádném případě nemohl být opravdu „všeobecný“ (zůstával stranou SSSR a řada jiných zemí) a že také druhý název bylo třeba upřesnit.

Autoři se důsledně rozhodli pro řešení, podávat pro každou společenskou formaci ve zkratkách přehled dějin státu a práva každé jednotlivé země odděleně. K tomuto účelu vybrali, jak upozorňují (str. 4) jednak země, jejichž vývoj je zvláště typický anebo u nichž jsou mimořádné odchylky od běžného typu. U jednotlivých zemí postupují tak, že líčí vždy a) společenské zřízení, b) stát (typ, formu, strukturu mechanismus a funkci), c) základní rysy práva (prameny práva, rozličná jeho odvětví a instituce), jak je to výslovně vytčeno na konci úvodu (str. 19).

Po úvodu a po výkladu o rozkladu prvotně pospolné společnosti a o vzniku státu a práva obecně (kap. 1, zpracovaná Galanzou) následuje tedy oddíl o společnosti otrokářské, v němž jsou samostatnými kapitolami zastoupeny tyto země: Egypt a Babylon (obě zpracováno Kečekjanem), Indie (autor Seleznev), Čína (Černilovskij), Řecko (Kečekjan) a Řím. Čtyři první země jsou při tom uvedeny pod společným záhlavím „Stát a právo starého Východu“, obě poslední země pod záhlavím „Stát a právo v zemích antického světa“. U hlavy VII (Řím), která zaujímá hlavní část tohoto oddílu (str. 197—282), není uveden autor, avšak — jak vyplývá ze srovnání — není tato partie totožná s dřívějším zpracováním Peretěrského v předchozích učebnicích.

Oddíl o společnosti feudální je se svými 320 stránkami podstatně delší než oddíl věnovaný otrokářství, který čítal 240 str. Obsahuje především úvodní syntetickou partii Galanzovu (str. 283—287), načež následují výklady o franccké říši (Kečekjan), o Francii (Galanza), Anglii (Seleznev), Německu (Galanza), Polsku a Čechách (Černilovskij), o církvi a kanonickém právu (Galanza, 5 str.), o městech (týž autor), o Byzanci (Martysevič), o Bulharsku a Srbsku (Černilovskij), o oblasti islamu (Galanza se Sadagdarem), Indii (Seleznev) a Číně (Černilovskij).

V partii o českém státě, která se pokouší informativně zachytit hlavní rysy vývoje (str. 468—488), je třeba litovat, že autor končí už 16. stoletím, jež pokládá za konec českého státu a v podstatě i práva.

Vaněček

Wolfgang Kunkel, Römische Rechtsgeschichte. Eine Einführung.
Vierte, erweiterte Auflage. Böhlau Weimar 1964.

Nakladatelství Böhlau ve Výmru vydalo v roce 1964 již čtvrté vydání knihy W. Kunkela „Römische Rechtsgeschichte“. Čtyři vydání odborné publikace v období pouhých dvanácti let (první vyšlo roku 1952) nebývají obvyklým zjevem, Kunkelova práce si však zvýšenou pozornost nesporně zaslouhuje.

„Römische Rechtsgeschichte“ podává stručný, koncise a podle výsledků nejnovějšího vědeckého bádání koncipovaný výklad o dějinách římského státního zřízení a dějinách právních pramenů. Ve třech oddílech pojednává autor nejprve o době nejstarší (Die Frühzeit bis zur Mitte des 3. Jahrhunderts v. Chr.; str. 13 až 39,) potom o době hospodářského a politického rozmachu Říma (Das Recht der römischen Grossmacht und des Weltreiches von der Mitte des 3. Jahrhunderts v. Chr. bis zur Mitte des 3. Jahrhunderts n. Chr.; str. 40—120) a konečně o době úpadkové (Das Recht der römischen Spätzeit; str. 121—154). Jako dodatek je připojeno stručné pojednání o osudech římského práva po pádu římského impéria (Das Nachleben des römischen Rechts; str. 154—166).

Rozvržení výkladu v jednotlivých oddílech je více méně tradiční: obecná charakteristika hospodářské a politické situace, státní zřízení, nakonec prameny práva a jurisprudence. Na rozdíl od našeho pojetí zahrnuje Kunkel do svého pojednání i výklad o trestních soudech a trestním procesu, a to stručně již při analýze Zákona XII tabulí (str. 31—39), obšrněji potom v druhém oddílu, kde je trestnímu soudnictví věnován samostatný paragraf (Das öffentliche Strafverfahren, str. 64—73).

Mimořádně cennou součástí Kunkelovy práce je rozsáhlá bibliografie na konci knihy (Quellen und Schriften, str. 167—194). Nejen že uvádí literaturu a prameny edice nejrecentnějšího data, ale podává i stručný přehled problematiky vědeckého bádání u jednotlivých otázek (něco na způsob výborných „Etat des questions“, jež francouzští historikové obvykle uvádějí v bibliografiích svých manuálů).

Kunkelova kniha je vynikající dílo, jež zaslouhuje pozornosti nejen romanistů, ale i historiků obecných.

Kincl

François Louis Ganshof, Was waren die Kapitularien?
Herrmann Böhlau Nachfolger Weimar 1961, 186 stran.

Po původním vydání holandském z roku 1955 a po vydání francouzského překladu (1958) vyšla v roce 1961 i v překladu německém vynikající práce belgického historika F. L. Ganshofa „Co to byly kapituláře?“

Jde o knihu, jež má základní význam pro každého historika období počátků západoevropského středověku: autor v ní shrnuje a dovršuje své celoživotní bádání o problematice jednoho z nejdůležitějších pramenů starého franckého práva — královských kapitulářů Karlovců.

Ganshofova studie je omezena jen na formální stránku kapitulářů, obsah zásadně analyzován není. Zdá se však, že právě formální stránka je problém nejvíce zkomplikovaný: problém dochování kapitulářů, jejich textové kritiky, jejich edic apod. patří dodnes mezi nejsložitější otázky medievistiky obecné i právní. Ve čtrnácti kapitolách své knihy pokouší se Ganshof přispět k jejímu řešení.

Podrobuje jednotlivé kapituláře minuciózní analýze a od řešení nejzákladnějších otázek (otázky terminologické, otázka klasifikace kapitulářů, problematika jejich vzniku atd.) přechází postupně k syntetisujícím závěrům.

Ganshof, nad jiné historiky s problematikou kapitulářů obeznámený, podává svůj výklad skromně, nikde nevyslovuje apodiktické soudy, nikde neztrácuje badatele s jejichž názory nesouhlasí, všechno je nesené slovem velmi klidným a rozvázným. A přesto mají některé jeho soudy (a to nejen soudy týkající se kapitulářů, ale i řešení problémů konexních, např. řešení známé problematiky dualismu *Volksrecht* - *Königsrecht* na str. 56—57) nepochybně zásadní význam.

Netřeba zdůrazňovat, že autor pracuje s nejnovější literaturou, jež pro německé vydání byla jím samým znovu doplněna.

Velmi cenná je konečně i na konci knihy připojená chronologická tabulka, jež je nezbytným doplňkem pro každého, kdo chce pracovat s různými edicemi kapitulářů, zejména s Blumeho vydáním v *Monumentech Germaniae*. *Kincl*

Marc Szeftel, *Documents de droit public relatifs à la Russie médiévale*, Editions de la Librairie encyclopédique, Bruxelles 1963, 304 str.

Po vydání komentovaného překladu *sudebníka* z r. 1497 v *Revue hist. de droit français et étr.* 34/1956 531—68 (k tomu srv. Procházka ref. in *Slavia* 28/1959 658—63) přistoupil Szeftel nyní k podobnému vydání některých nejstarších ruských právních památek z období kyjevsko-novgorodského (9.—15. stol.), jež pokládá institucionálně, i když ne územně, za jednotný celek. Edice obsáhla v první části obě verze *Ruské pravdy* a *Pskovskou soudní gramotu*, v druhé všech šest zachovaných knížecích statutů pro církevní instituce, totiž Vladimíra Svätého, jeho syna Jaroslava, novgorodských knížat Vsevoloda Mstislaviče (dva statuty) a Svjatoslava Olegoviče a smolenského knížete Rostislava Mstislaviče, k němuž je připojena potvrzovací listina biskupa Emanuela a listina o daních. Stranou tedy zůstaly smlouvy s Byzancí a další různé smlouvy pozdější, novgorodská soudní gramota a akty provinční. Každý z překladů počíná bohatě literárně komentovaným úvodem se seznamem edic a dosavadních překladů a poté je doprovázen obsáhlým komentářem k jednotlivým článkům. Z pracovního hlediska by bylo bývalo výhodnější komentář tisknout pod čarou přímo k textu, jak to má ve své chrestomatii Vladimírskij-Budanov, nikoli až po textu. K třem základním zákonům je připojen výkladový slovníček těch ruských termínů, jež nezahrnul A. Eck do svého *Le moyen âge russe*, Paris 1933. Szeftelovo dílo vyčerpává ruskou literaturu předrevoluční i sovětskou a stejně i literaturu západní. Svou úplností a sevřeností se stalo nezbytnou a přitom dobře zvladatelnou příručkou pro jakékoli studium starší epochy dějin ruského práva. Překlad, jenž u historického textu tohoto druhu nemůže než být i výkladem, si v jednotlivostech zaslouží v budoucnu podrobné pozornosti ze strany slovanské právní historie. *Procházka*

Stanisław Grodziski, *Obywatelstwo w szlacheckiej Rzeczypospolitej*, Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 67, Kraków 1963, 205 str.

V čtivě napsané práci objasnil Grodziski, přihlížeje i k poměrům západoevropským, polský vývoj středověkého a pozdně feudálního pojetí instituce, jež

vyústila v moderní pojem státního občanství. Středověk znal *indigenát* jednak ve smyslu celostátním, jednak ve smyslu zemském — především pro šlechtu — a městské občanství pro jednotlivá města. Centralizující se monarchie přinesla koncepci jednotného občanství celé společnosti, tj. i poddaných (*communitas civium cuiuscunque status vel conditionis*), jež převažovala ještě v první fázi renesančních nauk (Modrzewski, Wolan). V pozdějších jsou poddaní vyloučeni a nastupuje úplná převaha šlechty (Orzechowski, organická teorie), charakteristická pro období šlechtické republiky. Pro toto pojetí se používá učení římskoprávních. Dochází k přísnému oddělení občanství šlechtického (*communitas nobilium*) a měšťanského (*communitas civium*), jež není celostátní, nýbrž partikulární (až do r. 1791). Nejdůležitější součástí šlechtického občanství je právo zastávat světské a duchovní úřady. Šlechtě připojených nepolských zemí byl vždy jako celku propůjčován tzv. *indigenát korunní*, jenž zahrnoval někdy všechna, někdy jen některá práva polské šlechty. Převahu šlechty zlomilo osvícenství. Starší vlna polských teorií (Zamoyski, Ostrowski, Skrzetuski, Wybicki) rozšířila občanství jen na města, mladší (Jezierski, Staszic, Kollataj, Kościuszko) je chápe jednotně celonárodně. Zákonná praxe období ústavy 3. máje představuje kompromis šlechticko-měšťanský. Dělení Polska přivodilo instituci tzv. *smíšeného občanství* (*sujets mixtes*), jež zaručovala plná práva obyvatelů jednotlivých záborů navzájem. Kniha vyčerpává pramenný materiál, navíc obsahuje v instruktivní zkratce přehled základní problematiky středověkých měst.

Procházka

Winfried Trusen, *Anfänge des gelehrten Rechts in Deutschland, Ein Beitrag zur Geschichte der Frührezeption*, Wiesbaden 1962, str. 279.

Trusenova kniha přináší v mnohém nový pohled na počátky recepce římského práva v Německu a zaslouží si nepochybně již proto pozornosti. Souvislosti, kterých se dotýká, jsou však ještě širší. Vcelku je možno říci, že navazuje na nové tendence, které se uplatňují od určité doby ve světové romanistice, jakož i v literatuře o středověkém kanonickém právu. Jde tu v jádře o tézi, podle níž nelze spojovat proces recepce s prostým výskytem určitých právních pravidel či určitých institucionálních konstrukcí převzatých z římskoprávních pramenů. Takového pojetí, na němž se — zjednodušeně řečeno — budovaly starší představy o recepci, je odsouváno jako příliš jednostranné do pozadí; proti němu se naopak klade důraz na složitost recepčního procesu a zdůrazňuje se pohled oproštěný od jakéhokoliv formálního jurismu. Římské právo jeví se v tomto světle nikoliv jen jako soustava určitých pravidel, o jejichž přijetí či nepřijetí je možno za daných okolností uvažovat, nýbrž jako určitá kulturní komponenta, která na jisté úrovni rozvoje vzdělanosti je jaksí obsažena všude ve vzduchu a vykonává vliv na právní myšlení i konkrétní legislativní vývoj, ať již k formální recepci dochází dříve nebo později. Trusenovou zásluhou je, že dovedl tyto široké perspektivy rozvinout v konkrétním materiálu, neztrácí ze zřetele právě obecnou platnost jednotlivých a často i velmi detailních faktů. K tomu je dlužno v jeho prospěch přičíst ještě i to, že předmětem jeho výkladu je v mnohém oblast, jež — neunikali-li dosud z velké části vědeckému pohledu vůbec — ztrácí se jaksí mezi hranicemi tradiční romanistiky, kanonistiky a historických prací o vývoji národních práv ve středověku. Trusen se již dříve obíral problematikou spjatou úzce s působením církevního práva na středověkou společnost, ze-

jména těmi otázkami, v nichž se zračil hluboký vliv církve na soudobé ethické a právní myšlení. Těmto zkušenostem vděčí pak zvláště za to, že dovedl vsutku názorně ukázat význam oněch stránek středověkého právního vývoje, jež snad nejlépe vyjadřuje školská paremie, že „ecclesia vivit lege romana“. Čtenář se tu doví mnoho nového a zajímavého jak o vlivu scholastické učenosti na universitách a v panovníckých kancelářích, tak o jejím působení v oblasti tzv. nesporného soudnictví a při obstarávání notářské agendy; a zejména pak o tom, jak všechny tyto cesty vedly k popularisaci římskoprávních pojmů, a to namnoze ještě dříve než došlo k formální recepci. Zvláště třeba ocenit výklad o vlivu církevních soudů na soudobý právní život, jakož i partie věnované právnímu významu poenitenciální pravomoci a zpovědní praxe, kde autor navazuje na některé starší vývody profesora Thiemeho. Trusenova kniha vyznívá tak v požadavek nového synthetického pohledu na středověký právní vývoj. Podmínku pro něj vidí autor především v překonání přílišné specialisace bádání, která v mnoha směrech osvětlení některých základních obecných zřetelů spíše škodí než prospívá.

Urfus

B ó n i s György: Die Entwicklung der geistlichen Gerichtsbarkeit in Ungarn vor 1526. Separát z Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abt., Bd. 80, Weimar 1963, s. 174—235.

Štúdia bola pôvodne časťou autorovho príspevku o rímskoprávných vplyvoch v Uhorsku v stredoveku v tzv. Novom Savignym („Einflüsse des römischen Rechts in Ungarn“, v Ius Romanum Medii Aevi V, 10, Mediolani 1964). Zoznamujeme sa v nej v doteraz najplnšej a najprehlbenejšej forme s prenikaním cirkevného práva a najmä cirkevného súdnictva v uhorskom právnom a verejnom živote v období od sv. Štefana až do začiatku 16. storočia. Práca je rozdelená do 4 kapítol a v nich na základe bohatého archívneho a literárneho materiálu sleduje autor uplatnenie sa cirkevného privilegia fori a kanonického práva v Uhorsku na pozadí pomeru medzi uhorským štátom a Cirkvou. Ak bol autor rezervovaný k rímskoprávnym prvkom v našom právnom vývoji, v istej miere podobne odhaľuje ako bola od začiatku 15. storočia obmedzovaná kompetencia cirkevných súdov vo svetských veciach a čo boli hlavné príčiny nespokojnosti z uhorskej strany proti nim.

Rebro

R. Kiersnowski, Wstep do numizmatyki polskiej wieków średnich, Warszawa 1964, stran 235 a 8 obr. tab.

Universitní profesor dr. Ryszard Kiersnowski vydal v rámci pracovního plánu Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk vynikající učebnici numismatiky, z níž celý šestý díl, tj. dvě kapitoly z celkového počtu dvanácti, věnoval otázkám právním. Kapitola 11. se zabývá pod názvem „Mincovní právo“ problémy právně politickými a kapitola 12. pod názvem „Oběh mince“ právně hospodářskými.

Mince jako kus kovu, opatřeného znamením státní moci, která ručí za jeho hodnotu, prohlašuje za předmět veřejného práva. Mincovní právo, normující takovou činnost, je známé již od dob římských. Autor pak podává vývoj polské-

ho mincovního práva a zabývá se zejména pojmem mincovního regálu a mincovní svrchovanosti. V souvislosti s tím vysvětluje tzv. mincovní přímus a jeho důsledek: znehodnocování mince regálním pánem, provázené nuceným obnovením mince (*renovatio monetae*). V dalším vysvětluje komplex otázek kolem pojmu mincovních privilegií a kapitolu zakončuje výkladem o falšování mincí.

I když z otázek kolem oběhu mince jako oběživa, kupní síly cenové hladiny a vývoje cen, celek otázek kolem peněžního trhu a jeho rozvoje, úvěru atd., vyžadující použití jiných pramenů a studijních metod, které poskytuje numismatika jako pomocná věda, přece i tak se tyto výklady pohybují v oblasti právně hospodářské. Ať již je to vysvětlení významů jako „*moneta currens*“, „*moneta communis*“, otázka přetavování mincí (*combustio*), zkoušení mincí (*examinatio*), drobení mincí na zlomky, ořezávání mincí, „*defectus monetae*“, „*moneta sine obraz*“, *Münzgeld*, *Ungeld*, jeton atd.

Kiersnowského učebnice, třeba je výslovně označována za výlučně numismatickou, se nevyhýbá, jak patrně, přístupu k jednotlivým otázkám i z hledisek jiných, např. právního a historického, v čemž rovněž je třeba vidět její přednost.

Pošváp

Jan Baszkiewicz, *Państwo suwerenne w feudalnej doktrynie politycznej do początków XIV w.*, Warszawa, wydawatelstwo „Książka i wiedza”, 1964, 698 str.

Tato rozsáhlá monografie mladého polského badatele představuje nesporně jedno z nejzajímavějších děl, která v posledních letech vyšla v oboru dějin státu, práva a politických ideologií. Plně a úspěšně vychází v něm autor vstříc stále vzrůstajícímu zájmu světové historiografie o otázce staršího středověku, a to právě v bodech, jež pro vědecké pojetí počátků samostatného státního života v nejrůznějších zemích Evropy mají klíčový význam.

Se zadostiučiněním zjišťujeme, že všechny hlavní téze, jež Baszkiewicz tak pevně opírá o bohatý poznámkový aparát svědomitě těžící z pramenů i literatury, pohybují se ve směru, kterým autor této anotace orientoval svá dosavadní řešení těchto otázek, jak jich bylo zapotřebí pro československé právní dějiny. Ano, suverenní státy vznikají a existují nezávisle na tom, zda byla teoreticky vypracována nauka o suverenitě. Zevní znaky suverenity objevují se dávno před touto teorií. „Římská říše“ středověku byla především nástrojem mocenské expanse německých feudálů. Idea „světové monarchie“ byla v příkrém rozporu se suverenitou jednotlivých států. K jejímu opravdovému uskutečnění ovšem nikdy v dějinách nedošlo, což platí jak o universalismu císařském, západním i východním, tak o universalismu papežském.

Historik věnující se problémům raného a vrcholného středověku nalezne v tomto Baszkiewiczově díle nesmírně mnoho podnětů a problémů, jejichž řešení je třeba dále sledovat a rozvíjet. Obraz české literatury o otázkách, jimiž se autor tak záslužně zabývá, je ovšem ve skutečnosti daleko bohatší a složitější¹ než jak by vyplývalo z údajů na str. 499, pozn. 458 a str. 668, pozn. 86. Neúplnost autorových informací právě v tomto bodě rozhodně není knize na prospěch, neboť je jasné, že poměr státního života rozvíjejícího se v českých

¹ Viz k tomu ostatně také už v *Právněhistorických studiích* VI, 1960, str. 36; Bartolo da Sassoferrato (sborník) I., Milano 1962, str. 393.

zemích až od 9. století (ne teprve od století desátého!) k západnímu sousedství je mimořádně důležitým elementem v celkovém obraze, který se Baszkiewicz pokusil podat.

Vaněček

Liber memorialis Antonio Ero, Bruxelles — Cagliari 1963, 232 str., sv. XXVI „Studii předložených Mezinárodní komisi pro dějiny stavovských shromáždění“.

Tento sborník pestrého obsahu je výsledkem zasedání Komise, jež se konalo v prosinci 1961 v Cagliari na Sardinii a je věnován památce zatím zemřelého italského právního historika, který na Sardinii vědecky a politicky působil. Obsahuje osm příspěvků italských autorů a po jednom příspěvku autora německého, kyperského, španělského, anglického a francouzského, vesměs velmi různého rozsahu, značně odlišných témat a nestejně hodnoty. Skupinu pro sebe tvoří zde sedm statí (šest italských a jedna španělská) vztahujících se k dějinám sardinského sněmovnictví, zejména v době 17.—18. století.

Jinak nacházíme tu podnětný článek mnichovského K. Bosla o zastoupení sedláků v německé vesnické obci, nikosijského C. P. Kyrrise o politické organizaci obyvatel byzantských měst v letech 1204—1341, madridského J. Beneyta o ustanovování úředníků katalánským sněmem, kambridžského Stuarta J. Wolfa o otázce politického zastoupení v porenasančních Benátkách a tananarivského (Madagaskar) E. Appolise o diecesálních shromážděních duchovenstva ve Francii v 17.—18. století. Sborník dobře dokumentuje živou činnost Komise v posledních letech.

Vaněček

Raymond de Roover, *La doctrine scolastique en matière de monopole et son application à la politique économique des communes italiennes*, Studi in onore di Amintore Fanfani, I., Milano 1963, str. 151—179.

Drobný příspěvek známého hospodářského historika, působícího nyní v USA, dotýká se svým obsahem závažných obecných souvislostí na poli, jehož význam ve světové historiografii stále roste, totiž oblasti výzkumu hospodářské ethiky a ekonomických doktrín (Wilh. Weber, J. A. Schumpeter). Současný pohled na tyto otázky dávno již nevystačí s tradičními poznatky o omezování kreditního styku a morálnětheologických úvahách určujících výši spravedlivé ceny. Význam dotčeného příspěvku spočívá především v tom, že probírá vývoj jednoho z obecných doktrinálních pojmů, jež ideově ovlivňoval hospodářský život při nejmenším stejně jako známé církevně scholastické pojetí lichvy. Navíc pak nauka o monopolu měla svoje antické pozadí a svými ohlasy zasahovala dokonce i stadium raného kapitalismu, kde se ostatně její vliv uplatnil i v českém vývoji 18. století. Jak patrně z názvu článku je konkrétní autorův výklad zaměřen k problematice severoitalských městských republik; ve skutečnosti ji však daleko přesahuje a zabývá se mimo jiné i vyzněním monopolistického učení až k počátkům hospodářského liberalismu.

Uršus

Botezan Liviu: Problema agrara in dezbaterele parlamentare din Romania in anul 1862. (Agrárny problém v parlamentných debatách Rumunska v r. 1862.) *Studia universitatis Babeş-Bolyai, series IV, fasc. 1 (1961): Historica. Cluj, 1962, strana 107—138. Rezumé ruské a francúzske.*

Otázka oslobodenia poddaných zpod feudálnych povinností a ich premena v drobných vlastníkov nastolila sa v Rumunsku krátko pred rokom 1848, ale bola rozhodnutá až po štátnom prevrate 2. mája 1864. V štúdiu rozoberajú sa rôzne stanoviská v tejto veci v parlamente v roku 1862. Ako smerodajné triedne sily vystupovali: konzervatívna šľachta — zdráhala sa prideleniu pôdy sedliakom a zčasti aj zrušeniu poddanských povinností. Prevažne boli ochotní súhlasiť so zrušením povinností, ak by zároveň bola poddaným odňatá užívaná pôda. Liberálna šľachta zčasti tiež chcela poddaným vziať z užívanej pôdy, zčasti bola im ochotná ju ponechať ako v trvalom nájme, a pokiaľ išlo o ostatné otázky medzi poddaným a zemepánom, mali sa riešiť vzájemnou dobrovoľnou dohodou. Druhá časť liberálnej šľachty spolu s priemyselnou buržoáziou bola za pridelenie sedliakom užívanej pôdy do vlastníctva. Naopak obchodná a lichvárska buržoázia podporovala konzervatívcov, lebo mala záujem na továrovej výrobe veľkostatkov, z obchodovania ktorou mala zabezpečenú existenciu. Teda situácia celkom identická s onou v Rusku v 1857—1861 ako ju charakterizoval Lenin, totiž že šlo o zápas vnútri vládnucej triedy v dôsledku nehody o šírku a forme koncesíí.

Rebro

Popa Viktor: Problema incheielilor agricole din Tara Romineasca si Moldova in perioada dintre 1848—1864. (Dobrovoľné agrárne zmluvy v Rumunskom kráľovstve a v Moldavsku v období 1848—1864.) *Studia universitatis Babeş-Bolyai, series IV, fasc. 1 (1961): Historica. Cluj 1962, s. 91—106. Rezumé ruské a francúzske.*

V štúdiu sa charakterizujú snahy šľachty postupne nahradiť dovterajší nutený poddanský režim „dobrovoľným a slobodným zmluvným“ režimom, ako to bolo vyjadrené aj zákonodarstvom. Príčiny tohto postoja nachádza autor v záujme veľkostatkárov po zvýšení produkcie v rámci vtedajšieho rozvoja peňažno-tovarových vzťahov a možností na svetovom kapitalistickom trhu. Autor konštatuje že touto cestou sa nesporne rozvíjal prechod v rumunskom poľnohospodárstve od feudálneho vlastníctva k vlastníctvu kapitalistickému, že sa tým nesporne presadzovali progresívnejšie výrobné vzťahy, že však na druhej strane priami výrobcovia boli zbavovaní akýchkoľvek práv k pôde dovtedy užívanej a prakticky že boli viac vykorisťovaní, než predtým za starého núteného režimu robotového. Odtiaľ potom nechuf sedliakov uzavierať tieto nové zmluvy ohľadne vzájomných práv a povinností s vlastníkmi, pokiaľ išlo o agrárnu produkciu.

Rebro

Studien über die deutsche Geschichtswissenschaft, vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis zur Reichseinigung von oben, vydal Joachim Streisand, Berlin, 1963, str. 354.

V osmnácti samostatných štúdiách podávajú prední pracovníci z oborů historie, filosofie a práva v NDR kritický obraz hlavních představitelů německé historio-

grafie 19. století od F. Schillera, přes historiky tzv. pozdního osvícenství a revoluce 1848 až po Rankeho, Droysena, Sybela a Treitschkeho. Knihu zákonitě uzavírá studie o historickém obrazu německých dějin, tak jak ho podali K. Marx a B. Engels.

Autoři zdůrazňují progresivní, národní a vědecké tradice německé historiografie a poukazují zejména na její spojení s vědeckým pokrokem. V tom, že měli snahu ukázat zejména to co bylo pozitivní je jistě nesporný význam knihy. Že toto pozitivní nemohlo být vykládáno bez kritiky nebezpečných reakčních proudů, které se vyskytovaly na cestě německého duchovního vývoje je nabitelné.

S oblastí právněhistorického bádání souvisí zvláště úzce stať z pera U. J. Heuera: „Karl Friedrich Eichhorn und die historische Rechtsschule“ (str. 121 až 135). Heuer se stručně zmiňuje o počátcích vědy o státu a právu v období osvícenském a o důsledcích francouzské buržoazní revoluce pro německou ideologii. Do tohoto rámce pak zasazuje vznik historickoprávní školy a některé názory Huga, Savignyho a Eichhorna. Ve svých vývodech se v podstatě opírá o Marxovu kritiku Manifestu historickoprávní školy, snaží se však také ukázat její význam pro vznik buržoazního právního pozitivismu. Eichhorna hodnotí jako vědce, který vystupoval „reakčně proti všem, kteří chtěli buržoazní revolucí vymést zastaralou feudální veteš, vystupoval však pokrokově ve vztahu k těm, kteří byli i proti tomu, aby byly dále vytvářeny pomalu a opatrně stát a právo“ (str. 127). Eichhorn, jak známo, viděl právo pouze ve svém historickém vzniku a nikoliv ve vztahu k historické zákonitosti. Toto „historické“ odůvodnění práva nemuselo však být za všech okolností reakční (str. 135). Heuer nadhodil v tomto směru řadu otázek, které nasvědčují tomu, že Savigniho škola se svou negací historické zákonitosti vývoje státu a práva, svým zamlžováním třídního charakteru společnosti a se svou „právní ideí“ a „boží vůlí“ poskytuje pro filosofy a právní historiky nadále mnoho podnětů k vědeckému zkoumání.

Litsch

Hans Erich Feine, Kirchliche Rechtsgeschichte — Katholische Kirche; Vierte neubearbeitete und erweiterte Auflage, Böhlau Verlag, Köln — Graz 1964, str. 788.

Čtrnáct let po prvním vydání a devět let po třetím vydání vychází letos znovu dnes již světoznámý systém církevních právních dějin dlouholetého redaktora kanonistického oddělení Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte em. profesora university v Tübingen H. E. Feineho. Vychází-li tedy po čtvrté dílo specializovaného vědního oboru, dokazuje to, že jde o dílo výjimečné, které daleko přesahuje zájem odborníků v dějinách kanonického práva a historiků církve a stává se důležitou pomůckou pro široký okruh historických oborů.

Nebylo by účelné v nanejvýš omezeném rozsahu pouhé zprávy rozepisovat se o kladech a snad i o některých nedostatecích díla, tím spíše, že již i o předcházejících vydáních byly napsány v odborném tisku podobné hodnotící recenze. Konstatovat lze především, že i toto vydání, byť i s určitými změnami v pojednáních o některých otázkách, k nimž nová literatura přinesla nové poznatky, vychází z dosavadního systému práce, který především rozšiřuje o nové výsledky, ke kterým došlo bádání posledního zhruba desetiletí, a dává tak do rukou odborníkům povšechný přehled právních dějin církve katolické od jejích počátků až do nejživější současnosti na samý práh II. vatikánského koncilu.

Avšak co je ještě důležitější pro badatele než tento ohromný rámec historický, je dokonale zvládnutí veškeré literatury thematic až do prací nejnovějších, vyšlých před ukončením rukopisu, tedy až do roku 1962. Zde se ukazuje nejprůkazněji, při srovnání s vydáním třetím, jak mnoho nového bylo právě na poli právních dějin církve katolické a speciálně práva kanonického novým badáním vykonáno, do jaké hloubky badání šlo a s jakou erudicí pracovalo. Ukazuje se tu však i plasticky, které problémy dosud vzdorují poznání a kde zůstaly mezery, které bude třeba vyplnit. Bibliografické přehledy, které tvoří podstatnou část rozsahu knihy, jsou nesmírně cennou pomocí, a lze bez nadsázky říci, že téměř nahrazují úplnou systematickou bibliografii právních dějin církve katolické. Bohužel jen málo jmen českých autorů je uvedeno, a to ještě většinou ze starší doby — ne snad že by byli zanedbáni, nýbrž proto, že právě na tak důležitém úseku právních i politických dějin, jakým je právo kanonické, se v posledních letech u nás téměř vůbec nepracuje. Nebylo by vhodné vzít si z tohoto zjištění pobídku k živější práci i na tomto poli, kde právě naše země svou centrální polohou v Evropě by mohly podat příspěvek nad jiné bohatý?

Čtenář se neubrání lítosti při zjištění, že z původně zamýšleného třídílného celku právních dějin církevních zůstal jen tento svazek první. Další dva spolupracovníci, kteří měli zpracovat další svazky, totiž prof. J. Heckel právní dějiny církví protestantských a prof. H. F. Schmidt právní dějiny církve východní, nemohli již svůj podíl na společném díle odevzdat, první pro dlouholetou chorobu, druhý pro svou předčasnou smrt loňského roku. Zůstává tedy původní plán torsem. To však neubírá nikterak na ceně a užitečnosti knize profesora Feineho, která sama svou obdivuhodnou sevřeností a přehledností tvoří dílo ucelené, jehož význam byl v mezinárodní vědě již dávno uznán, a které bude historickému badání na dlouho sloužit jako spolehlivý základ a východisko nových prací.

Kejř

Andor Csizmadia, Právne otázky vzťahov cirkvi a štátu v hortyovskom období 1919 až 1944 (Az állam és az egyházak jogi kérdései a Horthy-korszakban), Budapest 1965.

System recipovaných církví vznikol za bývalého Uhorska roku 1848. Odluka cirkvi od štátu jestvovala iba prechodne za Maďarskej republiky rád r. 1919. Kontrarevolučný režim Horthyho ponechal síce spočiatku liberálne právne predpisy o náboženskej rovnoprávnosti z obdobia dualizmu v platnosti, no neskôr za otvorenej fašistickej diktatúry odňali Izraelitom postavenie recipovanej cirkvi a neľudsky prenasledovali židovské obyvateľstvo.

Hortyovský režim administratívne potláča náboženské sekty, o to viac však chránil právnu subjektivitu recipovaných církví a ich „normam“ priznával povahu osobitného (singulárneho) prameňa práva.

Okrem spomenutých otázok autor podrobne skúma dôchodky vyššieho a nižšieho kléru, najmä spôsob ich zabezpečenia štátnou mocou. Osobitnú časť venuje vrchnopatronátnym a patronátnym právam. Hortyovské Maďarsko uzavrelo s Rímom dohodu o spôsobe obsadzovania miest vrchného kléru (intesa semplice). I keď Codex iuris canonici mal tendenciu zrušiť súkromné patronáty, maďarský vyšší klérus si presadil nové súkromné patronáty v mestách, ktoré boli ochotné znášať hmotné farchy s tým spojené.

Posledná časť práce rozvádza spôsob účasti kléru v štátnom mechanizme v období medzi oboma svetovými vojnami. Klérus sa zúčastňoval aj na legislatívnom procese aj v administratíve. Maďarský štát zabezpečoval kléru osobitné privilégia.

Profesor Csizmadia obhájil na základe tejto práce doktorát.

Blanchi